

KS. HELMUT JAN SOBECZKO
Opole

PRACE NAD POLSKIM PRZEKŁADEM SOBOROWEJ KONSTYTUCJI LITURGICZNEJ

Czterdziesta rocznica uchwalenia przez Sobór Watykański II (4 grudnia 1963 r.) Konstytucji liturgicznej (*Sacrosanctum Concilium*) skłania do refleksji nie tylko nad jej treścią i recepcją, ale także nad pracami translacyjnymi tego dokumentu na język polski. Dodatkową okazją stała się publikacja nowego tłumaczenia, jakie ukazało się w 2002 r. w ramach poprawionego wydania polskiego przekładu wszystkich dokumentów soborowych¹. Do niedawna, prawie przez 40 lat, korzystaliśmy z pierwszego oficjalnego przekładu, obecnie zobowiązani jesteśmy do korzystania z drugiej poprawionej wersji tłumaczenia.

1. Pierwsze tłumaczenie *Konstytucji o świętej liturgii* (1964 r.)

Konstytucja o świętej liturgii była pierwszym dokumentem uchwalonym przez Sobór Watykański II. Miało to miejsce 4 grudnia 1963 r., dokładnie w 400-tną rocznicę zakończenia Soboru Trydenckiego (4 grudnia 1563 r.). W tym dniu odbyło się ostateczne głosowanie z udziałem papieża Pawła VI. Na 2151 obecnych Ojców Soborowych oddano jedynie 4 głosy przeciwne. Ten prawie jednomyślny wynik głosowania był możliwy dzięki bardzo szczegółowej dyskusji w auli synodalnej, gdzie ścierały się różne poglądy i opcje, a w sprawach drugorzędnych dochodziło także do kompromisów. Przyjętą przez Sobór Konstytucję Paweł VI zaraz zatwierdził i ogłosił. Jak pisze naoczny świadek i członek Soborowej Komisji Liturgicznej:

Był to moment dla wszystkich bardzo radosny, a może szczególnie miły dla członków Komisji Liturgicznej, którzy włożyli dużo pracy i starania w przygotowanie Konstytucji w takim brzmieniu, by mogła ona otrzymać zatwierdzenie w formie uchwały Soboru. Bez przesady można powiedzieć, że w Konstytucji nie ma jednego nawet słowa, które nie byłoby przedmiotem narad i debat Komisji²

---

¹ SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst polski. Nowe tłumaczenie*, Poznań 2002, ss. 746 (dalej: Konstytucje 2002).

² F. JOP, *Prace Soborowej Komisji Liturgicznej*, AK 56 (1964), s. 151–159. Autor szerzej omawia etapy powstawania Konstytucji; zob. też J.A. JUNGSMANN, *Konstitution über die hl. Liturgie. Einleitung und Kommentar*, LThK I, Freiburg 1966, s. 10–13.

Obowiązek przetłumaczenia Konstytucji liturgicznej, kolejnych instrukcji wykonawczych Stolicy Apostolskiej i wszystkich posoborowych ksiąg liturgicznych spoczywał na Komisji Liturgicznej Episkopatu, której w latach 1962–1974 przewodniczył biskup opolski Franciszek Jop (1897–1976)³ Co do przetłumaczenia na język polski Konstytucji liturgicznej bp Jop zadziałał — jak na ówczesne warunki — błyskawicznie. Już dwa miesiące po jej ogłoszeniu była gotowa pierwsza wersja tłumaczenia. Dokonał tego o. Franciszek Małaczyński OSB — sekretarz Komisji⁴, urlopowany w latach 1963–1965, przebywający wówczas w Rzymie na studiach specjalistycznych w Papieskim Instytucie Liturgicznym *Anselmianum*⁵. Już 25 lutego 1964 r. o. Małaczyński przesłał do bpa Jopa pismo wraz załączonym tekstem tłumaczenia KL. Następnie nadesłał jeszcze trzy poprawki: 29 lutego, 22 marca i 19 maja 1964 r.⁶

Tłumaczenie Konstytucji dokonane przez o. F. Małaczyńskiego bp Jop rozesłał wszystkim członkom Komisji celem naniesienia poprawek. Tekst otrzymali: bp A. Wronka (Wrocław), bp Juliusz Bieniek (Katowice), bp S. Jakiel (Przemyśl), ks. prof. J. Adamecki (Włocławek), a ponadto ks. prof. W. Schenk (Bytom, KUL) i ks. K. Gaworski (WSD Nysa), którzy nie byli członkami Komisji⁷. Wymienieni nadesłali jedynie drobne uwagi, natomiast najwięcej zastrzeżeń zgłosił ks. J. Adamecki, prof. WSD z Włocławka. Poprawek dokonano na posiedzeniu Komisji Liturgicznej Episkopatu w Opolu w dniach 4–5 czerwca 1964 r. Na posiedzeniu tym przyjęto ostateczną wersję tłumaczenia KL. Członkowie Komisji niektóre poprawki przyjęli, inne odrzucili. Należy pamiętać, iż w pracach translacyjnych był to czas tworzenia języka liturgicznego. Tłumacz oprócz poprawności językowej musiał zachować również poprawność teologiczną. Przykładowo sporo dyskusji poświęcono poprawnemu przetłumaczeniu takich pojęć, jak *mysterium paschale* lub *mysterium Christi*. Na szczęście większość opowiedziała się za nie tłumaczeniem tych łacińskich zwrotów, co byłoby jedynie ich spłyceniem, przyjęto je zatem w formie spolszczonej jako „misterium paschalne” (np. KL 5, 6, 61, 106) i „misterium Chrystusa” (np. KL 2, 16, 34).

Po zatwierdzeniu polskiego przekładu Konstytucji przez Komisję Liturgiczną Episkopatu, jej przewodniczący przekazał po jednym egzemplarzu tłumaczenia wszyst-

³ Szerzej na temat jego działalności w Komisji Liturgicznej Episkopatu zob. H.J. SOBECZKO, *W trosce o liturgiczne dziedzictwo. Życie i działalność duszpastersko-liturgiczna biskupa Franciszka Jopa (1897–1975)*, Opole 1986, s. 145–186.

⁴ Szerzej zob. TENŻE, *Działalność o. Franciszka Małaczyńskiego OSB w Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski*, RBL 43 (1990), s. 78–89.

⁵ W roku akad. 1964/1965 obronił pracę doktorską u prof. B. Neunheusera OSB pt. *De consuetudinibus liturgicis Poloniae in sacratissimo Triduo Christi crucifixi, sepulti, suscitati*; zob. *Tesi di laurea edite ed inedite 1962–1980*, Roma 1980, s. 5.

⁶ Archiwum Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski, t. I, *Konstytucja Litur.*, 1962–1965: korespondencja między bpem F. Jopem a o. F. Małaczyńskim.

⁷ *Tamże*.

kim biskupom ordynariuszom podczas obrad plenarnych Konferencji Episkopatu w dniu 18 czerwca 1964 r. Konferencja na posiedzeniu tym tekst zaaprobowała i poleciła ogłosić go w poszczególnych diecezjach⁸

Z zachowanych archiwaliów wynika, iż bp Jop pragnął znacznie wcześniej doprowadzić do oficjalnego zatwierdzenia polskiej wersji KL, dlatego nalegał na przyspieszenie tłumaczenia i ostateczną korektę. Z perspektywy lat trzeba stwierdzić, iż mimo trudnych warunków tamtych czasów, pierwszy dokument soborowy dotarł do duchowieństwa i wiernych już w pół roku po jego ogłoszeniu. Opublikowany został w czasopiśmie i urzędowych biuletynach diecezjalnych jeszcze w 1964 r.⁹

Poza drobnymi uwagami krytycznymi w kołach specjalistów polski przekład KL został dobrze przyjęty i przez prawie 40 lat owocnie służył Kościołowi w Polsce. W oparciu o ten dokument pogłębiono formację liturgiczną duchowieństwa i wiernych oraz dokonano głębokiej reformy i odnowy samej liturgii.

2. Drugi poprawiony przekład Konstytucji liturgicznej (2002 r.)

Z okazji zbliżającego się Wielkiego Jubileuszu Roku 2000 Episkopat Polski postanowił poddać rewizji dotychczasowe oficjalne przekłady wszystkich dokumentów soborowych, jakie zostały przegotowane w 1967 r., a następnie wydane przez Wydawnictwo *Pallottinum*¹⁰. Do prac tych został powołany specjalny zespół ekspertów przy Komisji Nauki Wiary Konferencji Episkopatu Polski. Konieczność rewizji przekładów uzasadnia Prymas Polski kard. J. Glemp w swoim słowie wstępnym z dnia 3 sierpnia 1999 r. do poprawionego wydania wszystkich dokumentów soborowych:

U progu trzeciego tysiąclecia, w atmosferze radości jubileuszowych, ukazuje się nowe tłumaczenie tekstów Soboru Watykańskiego II. Zmienia się bowiem nie tylko mentalność człowieka, ale i sposób wyrażania myśli, zmienia się język, i chodzi o to, by jak najlepiej oddać we współczesnej polszczyźnie to, co Ojcowie soborowi przekazali w języku łacińskim (...) mam nadzieję, że obecna edycja konstytucji, dekretów i deklaracji ostatniego Soboru powszechnego pomoże wielu w refleksji nad katolicką wiarą i naszym zadaniem głoszenia Ewangelii¹¹

Z nieoficjalnych informacji dowiadujemy się, że rewizji i nowego tłumaczenia Konstytucji liturgicznej dokonał wybitny liturgista ks. prof. Stanisław Czerwik (PAT Kraków, WSD Kielce). Jak w pierwszym przekładzie, tak i w obecnym autorskim propozycjom ostateczny kształt nadały komisje redakcyjne odpowiedzialne za całość tłumaczenia oficjalnych tekstów soborowych. Dlatego autorstwo przekładów

---

⁸ Archiwum Komisji Liturgicznej Episkopatu Polski, *Prot. 82. Plenarnego Posiedzenia KEP, 18 VI 1964*, s. 2.

⁹ Przykładowo zob. zeszyt 3 (maj–czerwiec) AK 56 (1964), s. 129–149 oraz sierpniowy numer WUDO 19 (1964), s. 169–192.

¹⁰ SOBOR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, dekrety, deklaracje. Tekst łacińsko-polski*, Poznań 1968.

¹¹ Konstytucje 2002, s. 6–7.

jest anonimowe (zbiorowe) i nie jesteśmy w stanie stwierdzić, kto ostatecznie jest autorem konkretnego sformułowania.

Generalnie nowy przekład należy ocenić pozytywnie. Zasadniczo jedynie poprawiono pierwsze tłumaczenie. Dokonano znacznych poprawek językowych, poprawiono stylistykę i szyk zdaniowy. Niektóre wyrazy opuszczono lub dodano, inne zmieniono lub przestawiono, i to nie tylko ze względów stylistycznych, ale także dla lepszego zrozumienia. Poprawiono cytaty biblijne zgodnie z tłumaczeniem Biblii Tysiąclecia. Poprawiono i uzupełniono przypisy poprzez dodanie odnośników do polskich przekładów tekstów patrystycznych¹² oraz do aktualnych ksiąg liturgicznych, powstałych po ogłoszeniu Konstytucji, która w przypisach mogła odwoływać się jedynie do ksiąg potrydenckich¹³

Szczegółowa analiza ważniejszych korekt, jakie zaznaczono pogrubionym drukiem w nowym przekładzie zamieszczonym w niniejszym numerze *Liturgia Sacra*, wskazuje na wiele pozytywnych zmian, niektóre jednak poprawki są mniej udane, a przynajmniej dyskusyjne.

Do udanych poprawek, bardziej zgodnych z tekstem oryginału, należą m.in.:

- KL 7: „obchód liturgiczny” zmieniono na „celebracja liturgiczna” (*liturgica celebratio*);
- KL 9: „chrześcijanie (...) są bowiem światłością świata i oddają chwałę Bogu wobec ludzi” na „są światłem świata i wysławiają Ojca wobec ludzi” (*esse lucem mundi eosdemque Patrem glorificare coram hominibus*);
- KL 19: „szafarz Bożych tajemnic” na „szafarz Bożych misteriów” (*mysteriorum Dei dispensatoris*);
- KL 21: uczestnictwo „społeczne” na „wspólnotowe” (*communitatis*);
- KL 35: „nabożeństwo słowa Bożego” na „celebrację słowa Bożego” (*Verbi Dei celebratio*);
- KL 39: „pierwovzór” na „wzorcowe wydanie” (*editio typica*);
- KL 41: „przeświadczeni, że Kościół ujawnia się przede wszystkim w pełnym i czynnym uczestnictwie” na „przeświadczeni, że szczególne ujawnienie się Kościoła dokonuje się w pełnym i czynnym uczestnictwie” (*sibi persuasum habentes praecipuam manifestationem Ecclesiae haberi in plenaria et actuosa participatione*);
- „kapłanami i sługami ołtarza” na „prezbiterami i osobami posługującymi” (*suo presbyterio et ministris*);
- KL 57: „koncelebra” na „koncelebrowanie” (*concelebratio*);
- „odprawianie Mszy świętej” na „celebrowanie Mszy świętej” (*Missam celebrandi*);

¹² Przykładowo przypis 21 (KL 7) odsyła do polskiego przekładu homilii św. Augustyna w tł. W. Szoldrskiego (Warszawa 1977).

¹³ Zob. przypis 27 (KL 10) lub przyp. 32 (KL 12).

- KL 60: „sakramentalia (...) oznaczają skutki, przede wszystkim duchowe, a osią-
gają je przez modlitwę Kościoła” na „sakramentalia (...) wskazują przede
wszystkim na duchowe dobra osiągnane dzięki wstawiennictwu Kościoła”
(*Sacramentalia [...] effectus praesertim spirituales significantur et ex Ec-
clesiae impetratione obtinentur*);
- KL 69: „przyjęcie do społeczności Kościoła” na „przyjęte do wspólnoty Kościo-
ła” (*in Ecclesiae communionem admitti*);
- KL 83–101: pojęcia „brewiarz”, „modlitwa brewiarzowa” zastąpiono „liturgią go-
dzin”, a „odmawiać brewiarz” — „recytacją liturgii godzin” — tekst łaciński
nie używa pojęcia *Breviarium*, ale *Officium divinum* lub *Horae
canonicae*;
- KL 102: „Wielkanoc, w to swoje największe święto” na „największą uroczystość
Paschy”, a „dzień Zesłania Ducha Świętego” na „Pięćdziesiątnicę” (*so-
lemnitas maxima Paschatis* oraz *ad diem Pentecostes*);
- KL 106: „misterium paschalne Kościół obchodzi co osiem dni” na „Kościół celeb-
ruje misterium paschalne każdego ósmego dnia” (*Mysterium paschale
Ecclesia [...] octava quaque die celebrat*);
- KL 113: „przy udziale asysty” na „przy udziale osób posługujących na mocy świę-
ceń” (*quibus ministri sacri intersint*);
- KL 122, 129: „sztukę kościelną” na „sztukę sakralną” (*ars sacra*).

Ponadto, oprócz jeszcze wielu nie wymienionych wyżej pozytywnych zmian,
niektóre budzą wątpliwości i zastrzeżenia, a przynajmniej mogą być powodem do
dyskusji. W niektórych zaś miejscach brak również konsekwencji w tłumaczeniu
(np. KL 124 — podtrzymano stare tłumaczenie *ars sacra* jako „sztuka kościelna”,
a nie „sakralna”, jak to uczyniono w KL 122 i 129).

Niezgodne z łacińskim tekstem są poprawki: KL 7 — *opus Christi sacerdotis*
przetłumaczono na „działanie Chrystusa–Kapłana”, dotychczas było „dzieło Chry-
stusa–Kapłana”; albo KL 10 — „*sacramentis paschalibus*” *astiati* na „posileni «wiel-
kanocnym sakramentem»”, dotąd było „«sakramentami wielkanocnymi» nasyceni”;
podobnie KL 26 — *pro diversitate ordinum* na „stosownie do różnorodności stanów”,
a było „zależnie od stopnia święceń”

Wątpliwości budzą również nieliczne poprawki, wprawdzie zgodne z tekstem
łacińskim, ale zmieniające utrwalone i w dużym stopniu już przyjęte zwroty¹⁴. Przy-
kładowo dotyczy to KL 106 (o niedzieli). Dotychczasowe tłumaczenie „W tym bo-
wiem dniu wierni powinni schodzić się razem” (*in unum convenire debent*) w nowym
przekładzie brzmi: „W tym bowiem dniu wierni powinni się gromadzić”; podobnie
zwrot „niedziela jest najstarszym i pierwszym dniem świątecznym” (*dies dominica
est primordialis dies festus*) poprawiono na „niedziela jest zatem pierwotnym dniem
świętecznym”

¹⁴ Zob. JAN PAWEŁ II, List apostolski *Dies Domini*, 31 maja 1998 r., nr 6.

Na koniec warto jeszcze zwrócić uwagę na stosunkowo obszerne wprowadzenie do nowej wersji Konstytucji liturgicznej¹⁵. Jest to całkowicie przepracowany i poszerzony tekst tego samego autora, jaki został umieszczony w pierwszym wydaniu dokumentów soborowych (1968). Konstytucja liturgiczna została ukazana jako owoc półwiecza ruchu liturgicznego, następnie, po krótkim ukazaniu powstawania samej Konstytucji, obszerniej zostały omówione zwłaszcza teologiczne treści soborowego dokumentu.

W 40-tą rocznicę ogłoszenia Konstytucji soborowej *Sacrosanctum Concilium* należą się słowa uznania i wdzięczności autorom i wydawcom nowego tłumaczenia dokumentów soborowych. Wszyscy jednak winniśmy zrobić rachunek sumienia z recepcji nauki soborowej, do którego zachęca nas Jan Paweł II w Liście apostolskim zapowiadającym obchody Jubileuszu Roku 2000: „Rachunek sumienia nie może pominać przyjęcia nauki Soboru — tego wielkiego daru Ducha, ofiarowanego Kościołowi u schyłku drugiego tysiąclecia”, a wśród postawionych przez papieża pytań jedno dotyczy realizacji postanowień naszej konstytucji: „Czy liturgia jest przeżywana jako «źródło i szczyt» życia Kościoła, zgodnie z nauczaniem Konstytucji *Sacrosanctum Concilium*?”¹⁶. Wciąż jesteśmy u początku drogi i wiele jest jeszcze do zrobienia.

---

¹⁵ S. CZERWIK, *Wprowadzenie do Konstytucji o liturgii świętej*, w: *Konstytucje 2002*, s. 25–47.

¹⁶ JAN PAWEŁ II, List apostolski *Tertio millennio adveniente*, 10 listopada 1994 r., nr 36.